

ČERNÁ HODINKA.

Psáno roku 1882—1886.

Kus pěkné melodie, které jsme někdy, dávno, s potěšením naslouchali, pojednou se nám v duchu ozve, neurčitě, z temna, jako z daleka. Znovu nás těší, ač marně se namáháme, abychom ostatek postihli, abychom si ji celou a jasně zanotovali.

Kus pěkné melodie životní, několik pěkných chvil, dojmy mladého věku, myslíš, že dávno již zaniklé, pojednou se ti v duši probudí, přes práh zápomenutí vystoupí. Dojmy ty se zamihnou, zasvitnou zlatým paprskem a již zanikají a prchají před tlumem chladné skutečnosti.

Potěšily tě, obveselily, snad také rozechvěly, že znovu po nich zatoužíš. Ale marně bys je vůlí vyvolával a budil. Chceš-li, nevzniknou, až pak třeba prosté kvítko, jediný pohled, určitá vůně, zvuk jakýsi

nebo píseň, nebo předmět jednoduchý, třeba bezcenný, jako čarodějným prutem myslí se dotknou a znovu, netušeně je vyvolají.

Je šero — hebouké, tiché šero letního podvečera. —

Otevřeným oknem slyšeti temný, slabnoucí hluk umlkajícího města. Připozdívá se, šero houstne, ale — nerozsvěcuj!

Nemáš sice s kým hovořiti, užiti té volné chvíle, milé „černé hodinky“, kdy se tak pěkně povídá i naslouchá, ale přimhouří oči, zamysli se, dumej — Ah, větrík zavanul do jizby a přinesl s sebou proud libé, silné vůně kvetoucích lip a jako by čarodějný proutek se dotekl mé mysli. —

I.

Hle, již zjevila se mi ves v hustém stromoví setmělém za večera; a tam jsou lípy! Dvě řady starých, košatých u cesty ku kostelu, u hřbitova, a hustá, krásná skupina jich pod Borovcovým statkem na travnatém břehu. Oh, znám je, dobře je znám ty staré, milé známé! Jak koruny jejich v šeru jako v jedinou se slily, jakou vůni naplnily všecken vzduch daleko kolem, jaké temno pod nimi, až černol!

A z toho vonného temna zavzněl teď dívčí, veselý smích; pak opět ticho, jen jakýsi stlumený hlas, jako šepot —

Po setmělé vsi odpočívají. — Všude po malém hloučku, všude nějaká společnost: na lavičkách, na záspi, na kladách před statkem nebo na prahu tmavé chalupy. Tu vespolek hovoří, tam jeden vypravuje. Sedí pospolu mužové i ženy, jež holé ruce zástěrami hájí. Tu matka košilaté děcko usnuvši na klíně chová,

starší synek, už ospalý, na zemi vedle ní sedě, tůl hlavu do záhybu matčiny sukyně.

Hovor pojednou přerušen. Jdeť kolem opozdily a pozdravuje.

„Dej Pán Bůh dobrý večer —“

„Dej Pán Bůh!“ všickni.

„Dej vám Pán Bůh šťastnou, dobrou noc!“

„Dobrou noc, dej Pán Bůh —“

Chodec jde dál a zaniká v temnu pod lipami. Přerušený hovor znovu se počíná, až pak za chvíli znovu na okamžik se zarazil.

Tam ve vrcholcích starých lip jasně se něco zamihlo, zazářilo, a hle, již měsíc probleskuje tmavými korunami a zvolna výš a výše vystupuje.

Po temné vsi zasvitlo, ale chaloupky a statky mezi stromy zůstávají v temnu. Jen tu a tam lomenice nade stromy vyniklá se zabělala, jen tu a tam na zahrádce proskočily mezi pivoňkami, růžemi, re-sedou a šalvějí paprsky plného měsíce, v jehož září blyští se tu i tam okno nade tmavým keřem an-greštovým.

Měsíc výš a výše vstoupaje, žerty sobě třopí. —

Posvitil tam mezi ploty, pod okno mezi stromy, vrhl i tam pode tmavý baldachýn kvetoucích lip jasný paprsek a všude něko-ho našel: tu čekajícího jonáka, tu děvče u okénka, i na tu sobě posvitil, co s hochem pod lipami na lavičce sedíc, tak vesele se smála. —

Odkudsi zavzněla písnička, ale brzo zanikla; až pak tichem zanesl větřík tam s návrší od kostela stlumené zvuky houslí. — To jistě ze školy, to jistě mladý podučitel, jenž hrává někdy dlouho do noci.

Bílý den, to neustálá lopota; „černá hodinka“ to myslí pohova a občerstvení.

Všeho má: tu smích a žert i klepy a pomluvu, tam báj a starou pověst, tu vážnou úvahu a mudrování, tam povídky zkušených pamětníků i stesk na ložtu a těžké živobytí.

II.

A hlele, starý Šedivých výměník! Sedí u stavení na měsíčku a skoro všecken statek kolem něho. Takhle ono se mu líbí, takové večery sobě libuje. To by vyseděl třeba přes půl noci. Co má také dělat, chudák starý, když nemá spaní. Pozdě usne, usne, ale již se zase probere. Však si také někdy proto posteskl, ale jen v zimě, když, jak říkává, jsou ty večery a noci jako moře, k nepřechání.

„A jak vám tak uchází čas?“ ptali se ho.

„Tuze ne — zvolna. Krátím si ho všelijak. Když ta synova drobotina z výměnku na rád odejde — nu — dost mne někdy pokouší — ale přec je s nimi nejveseleji — pak se modlím za všechny známé, za živé i za mrtvé. Když se nechumelí a měsíček svítí, zasednu k oknu a zabafám si ještě — a pak si vyjdu, jen tak v myšlení, a proberu celou ves od hořejšího konce až na dolejší. U každého statku, u každé chalupy se zastavím a počítám. Pane, už jich mnoho z mých kamarádů a co byli se mnou ke Všem Svátým odnesli. V některém stavení už všichni pomřeli a jsou tam jen samí mladí. A když to tak všechno sečtu, zajdu si na hřbitov.“

„Že si to tak berete. Takové myšlení neobveseli. Na to vždycky času dost.“

„Toť, my bychom to pořád odkládali —“ usmívaje výměnkář odpovídal. — „Ale ta zubatá, ta nepoleví. A věřte, že to tak dobře Pán Bůh zařídil. — Co tu pak s takovým člověkem, jako já jsem? Sobě

i jiným za obtíž. A všechno už člověka přechází. Já se smrti nelekám. Jen kdyby člověk věděl — — Když se tak někdy v noci zamyslím, jak to všechno je a bude, no, nechme toho, my to nespravíme.“

A veseleji dodal:

„Na letošek mám ještě lhůtu. Letos z jara viděl jsem kukačku na zeleném, u Havlovy bučiny — a ne na zoraném — to ještě letos zůstanu tady —“

Tak někdy ještě déle a zevrubněji o smrti uvažoval. — —

Dnes za toho pěkného večera nikdo si z mladých, rozumí se, na ni nevzpomněl, a dědeček Šedivých také ne. Ba zrovna naopak. Dnes na zad zabloudil do mladých let a byl veselejší a hovornější nežli kdy jindy.

To bylo také tím večerem.

Mluvilo se zrovna o nějaké svatbě ve vsi, o zvaných, kteří budou mládenci a které družičky a jaké to bude sumou hlučné veselí.

„Hlučné!“ výměnik opakoval. „Bouchnou několikrát z pistole, budou trochu výskat a křičet a to bude. Ale tak jako za mých mladých let to sotva pořídí. Pane, to bylo něco jinšího. To už to začalo před svatbou, při zvani. Kdo byl mláďencem ze statku, vybral si nejlepšího koně — tenkrát mivali na stacích více koňů nežli teď — vyčistil ho, až se mu srst jen blyštěla, zapletl hřivu na ruličky a do nich fábory a hlava koňova jeden fábor, jedna kytka, jako klobouk a kabát mláďencův. — A pak pěkné sedlo. — To byla podivaná, když mláďenci na takových čistých koních jeli po vsi a do okolí zvat. Kam přijeli, všude samá traktace, všude hostina, až se všechno rozvyskalo, až mláďenci v sedle tuze rovně neseďeli.

To bylo jen zvani. — O svatbě byla ještě větší sláva. Však si zrovna dnes vzpomínám. Bylo to také

tenhle čas, lípy právě kvetly, když nebožtík starý Borovec se ženil. Vy jste ho neznali, já sám byl tenkrát ještě hochem. No, on bohatý, nevěsta ještě bohatší. Vim to, když pro ni do Rybné jeli. Mládenců na koních jako když vrchnost příjíždívá. — Nebožtík starý Martinec, ten byl tenkrát družbou, dal si dělat ve městě nové sedlo a takové krásné řemení na celého koně. Bylo černé a samými žlutými cvočky a plíšky pěkně pobito. Kůň to měl na sobě jako čabraku a slušelo mu to tuze.

Všude si o tom povídali.

A pak když přijeli! To bylo strelby, to bylo výskání! Já se na všechno jen díval, ale měl jsem hroznou radost a nejvíce jsem se těšil večer na muziku. Vzali si nějaké cizí muzikanty, bylo jich mnoho a hráli tuze pěkně. Já býval na muziku zrovna jako žhavý. Bylo mně tenkrát, no tak asi čtrnáct let, ale už jsem se nemohl ani večera dočkat. Celý den jsem dělal jako divý, jen aby nebožtík strýc nebroukal a mne večer do vsi nechal.* Výměník Šedivých, jak sem došel, začal se usmívati.

„Smrklo se,“ pokračoval, „a hospodář s nebožkou tětka strojili se dolů do vsi, k muzice. Čeledín si také, já o tom nic nevěděl, vyžádal, aby směl do hospody. Já skoro ani nevečeřel. Nejprvnější jsem lžici uhodil a již jsem se chtěl vytrazit, tu vyjde pan-táta už přistrojený z komory a volá mne:

„Vojto, ty budeš doma hlídat. Dej pozor na Rozárku, Pepka tu bude s vámi.“ Do mne jako když udeří. Ale co naplat! Znal jsem přísného strýce a naučil mne poslouchat. Ale bylo mně to lito a zlost jsem měl. Pepka, děvečka, také. Byla by také na smrt ráda aspoň na chvíli dolů se podívala. Nejspokojnější byla malá Rozárka. Na tu jsem se v duchu nejvíce mrzel. Věděl jsem, že jen k vůli ní tu musím

být, že panláta má o svého jedináčka strach. Věděli, že mne má Rozárka ráda, že bude spokojena, jen když já zůstanu doma.

Já ji jindy také měl dost rád, vyváděl jsem jí všelijaké kousky, snášel ledacos, také ledacos vytezával a pohádky vypravoval. Proto si mne tak oblíbila. Ale tenkrát jsem o to nestál. Ba mrzelo mne to. Kdo by byl tenkrát řekl, že se vezmeme a že — dej ji Pán Bůh — no abych nezamluvil! Rozárka se odstrojila, bylo ji tenkrát asi deset nebo jedenáct let a vlezla do postele. Chtěla, abych ji něco vypravoval. Já ji odbyl. Ale v tom Pepka děvečka, že ona ví krásnou povídačku. Chtěla Rozárku nějak uspat, aby se mohla spíš k hospodě podívat. Ale když se Rozárka ke spaní neměla, byla děvečka nevrlá a jak potom zdola ozvala se muzika, už to nemohla vydržet. Něco mně namluvila, abych ven nechodil, že se jde podívat do chléva nebo kam. A už byla ta tam.

Já chtěl za chvíli za ní, ale Rozárka mne prosila, abych zůstal. Já zůstal a začal ji povídat. Ale nešlo mně to. Otevřel jsem okno; bylo tuze pěkně, vložno jako dnes, a tady skrze lípy svítil na nás měsíc v úplňku. A zdola bylo slyšet, jak hráli a tuze krásně. Mrzutost mne přešla, ale umínil jsem si, že až se děvečka vrátí, stůj co stůj sběhnu si dolů do hospody. Než jsem si pomyslíl, Rozárka usnula. Muzika ji uspala. Díval jsem se, jak na ni měsíček svítil. — Byla taková drobná, hezká.

Mne už také spaní přemáhalo. Byl jsem po práci jako stlučený, ale ta muzika mne držela. Pořád jsem čekal na děvečku, až přijde. Pak si pomyslíl: „Rozárka spí, mohl bys směle dolů.“ Ale zase mne napadlo: „Nechat ji tak samotncu — to také nejde a kdyby se strýc dověděl. Počkáš ještě!“

Jak jsem seděl u postele na židli, podepřel jsem si hlavu na polštář, zrovna vedle Rozárciny, a čekám, čekám. Měsíček svítil, lípy šustily a zdola ta muzika. Pane, královského prince tak neuspávají.“

Tu výměnik náhle přestal.

„Nu a jak, podíval jste se?“ ptala se nevěsta, synova manželka.

„Spal jsem celou noc, jako by mne do vody hodil. Ráno mne to tuze mrzelo a málo potěšilo, že mne strýc pochválil. Ale, pane, vynahradil mně pak mou pokaženou radost. Po letech mně také vypravil muziku, hluchnou, veselou. To bylo o mé svatbě s Rozárkou. A to bylo něco jinšího!“

Tak vypravoval Šedivých výměnik. Šelma Bartoň, starý soused, který na černou hodinku k Šedivým chodíval, zasmál se a povídá:

„Dědeček nám chtěl povědět, jak zaspal muziku a pověděl vlastně, jak poprvé spal s babičkou!“

III.

U Klikarů seděli také venku; starý výměnik, hospodář s ní a jejich malé děvče na lavičce přede vrátky, a vedle na srovnaných kladách Martin, podruh, se ženou a soused Matějka.

Všichni seděli ve hlubokém, skoro černém stínu prastaré lipy, jež nad nimi rozkládala svou korunu. Byla v květu a větřík roznášel její libeznou vůni letním večerem. Bylo vlašno a ticho. Jen ze statku ozývala se písnička starší hospodářovy dcery; brzo však utichla, protože zpěvačka beztoho vyběhla zadními vrátky na sad, kde „někdo“ čekal, a tam zapomněla dozpívat.

Ti tam pod lipou, slavice černou hodinku, hovořili o tom a onom — pak se také zamlčeli. V tichu

tom bylo slyšeti. jak starý výměník křesá — a hle, jiskry přechají od ocilky, kmitají se a zanikají v černém stínu jako svatojanské mušky, mihavě na okamžik ozářivše vráskovitou tvář starého sedláka, jenž chutě teď vypouští kotouče dýmu ze svého „žebra“ *) s červenou hliněnou hlavičkou. Pak počalo se před nimi svítati. Měsíc vycházel. Oni však ve stínu zůstávali. Všickni teď upřeli pohled naproti na vršek, kde stál čelem proti nim Kopeckých statek jasně ozářený. Měl střechu nově pošitou, kabfínek nově pobitý a lo-menici čistě obilenou s latěmi omalovanými.

„Teď to Kopeckých stavení je jako nové —“
řekla hospodyně, první mlčení přerušivši.

„A je nejstarší ve vsi —“ odvětil hospodář.

„To snad ne —“ mínil Martin, podruh, jenž pocházel z jiné vsi.

„Ba že je, vidíte, táto?“

„A to bude —“ odvětil výměník, probrav se ze svého stařeckého zamyšlení.

„Ó pravda že — jak pak ne, vždyť pamatuje tu velkou povodeň, a tenkrát samojediné z celé vsi zůstalo — a tomu již je — nebožka máma je deset —“ a dále již tiše v myšlénkách počítal dle živých a mrtvých, až pak nahlas oznámil výsledek svých počtů: „Sedmdesát let už jistě je od té povodně a mně tenkrát bylo nějakých dvanáct, čtrnáct let — a to již tehda Kopeckých stavení bylo hodně staré.“

Divili se tomu věku, a že starý o povodeň zavádil, dali se o ni do řeči, jak byla hrozná, jak skoro všecku vesnici odplavila, co škod nadělala na lukách, na dobytku i také na lidech. — Hlavní slovo měl ovšem starý výměník, ale pak došlo také na mladé;

*) Troubel pozahnutá, všecka dřevěná.

to nejvíce Martin podruh vypravoval, a také ze zkušenosti. —

„To jsme byli ještě ve Lhotě —“ začal, mině tím své rodiště — „tenkrát tam také byl nějaký Hladina, darebný člověk, do práce tuze lechtivý. Měl ženu a kolik dětí a nic se o ně nestaral, ještě aby se žena na něj dřela. A když ho to všecko omrzelo, nechal všeho a utekl prý do Ameriky. Žádný vlastně nevěděl kam; ani památky po něm nebylo. Chlap lehkomyšlný! Ale ona! Nic neměla, ani za mák a kolik dětí na krku — a všechny malé. A ke všemu zlý lid. Ani hlavu nesměla ze stavení vystrčit, všude jí buď nadávali nebo vyčítali, že jí teď musí obec živit, a málo kdo se nad ní ustrnul.“

„A co pak za něco mohla?“ ptala se selka.

„Toť že nemohla, sama byla hodná ženská. — No však jich dlouho nesoužila. Tři malé děti umřely jí brzo po sobě a pak ještě se ona sama roznemohla. Motala se, motala, chodila, přemáhala se, ale nic napat — a když ulehla, přišel představený a zhurta povídá, ať jde raději do města do nemocnice, kdo že by ji tady hlídal a opatroval. Co měla chudák dělat? Sebrala děvče, měla již jen to jedno, a pár těch klůčků a šla. Přišla do nemocnice, doktor ji prohledl a povídá: „Osobo, vy máte neštovice.“

Ji vzal, ale dítě nechtěl vzít, že prý nesmí, že jejich nemocnice dětí a k tomu zdravých dětí nepřijímá. Hladinka je nechtěla dát, vyváděla prý zle, až když jí pohrozil doktor, že by dostalo od ní tu nemoc a že by je třeba tak sama zabila, tu si dala říci. — Doktor vzkázal do vsi, aby si pro dítě poslali, ale představený, nějaký Kázal, však prý nedávno umřel, náramný sudič, nechtěl dítě vzít, že prý patří také do nemocnice, a poslal teprve pro ně,

když mu to od ouřadu rozkázali. Poslal do města, ale ne nějakou ženskou, ale policajta, naschvál, a ten to děvčátko přinesl. Mámu víckrát nespattřilo. Umřela tam brzo, a to dítě její — no jak bývá s chudým sirotkem. — Však vite — podávali si tu holku od stavení do stavení a neměla se nikde dobře. Někde se ani pořádně nenajedla, a kde se najedla, tam aby to zas odskákala a odchovala na dětech. Byla jako knot a juž děti chovala, vodu nosila, na poli hlídala, husy pásala, do města běhala a za to všecko měla kus chleba, nějakou tu obnošenou, starou sukničku nebo šátek a nádavkem všude nadávek, i bití a nikde vlídného slova. Naposled byla u představeného, u toho Kázala, za skotačku. Já pásal u souseda a tak jsem s Marjánkou, Marjánka jí říkali, často na pole vyháněl.

Už tomu je mnoho let a přece se ještě na ni dobře pamatuju; tak přismědlá a takové hezké černé oči měla. Ale chudák byla nějak přestrašena; jak pak ne. Všude jen na ni houkali a zvolna slova ani nepromluvili. Tak byla tuze plachá a povolná. Udělala všecko i mně; strniště natrhala na oheň, suchého trní nalámala, snesla, kde co — a — když se mně krávy tuze rozběhly a s meze se mně nechtělo, jen jsem křikl: „Marjánko, sežeň mně krávy do hromádky —“ a Marjánka vyskočila s meze a juž dobytek sháněla. Nu, za to jsem jí někdy pytel půjčil, když se ve své chatrné modračce zimou trásla. A když jsem jí řekl: „Marjánko, zazpívej!“ dala se do zpěvu a zpívala Pisniček uměla jako nějaká stará ženská a tuze je měla ráda. Na poli, když pásala, bylo jí nejlip. Mohla si zazpívat a nikdo ji nesoužil. — Hůt bylo, když s ní někdy přišla představeného dcerka. Byla asi o čtyři léta mladší nežli Marjánka a té bylo tak dvanáct let. U představených měli tu jedinou svou

dceru jako princeznu a tuze se s ní kotili. *) Na pastvu to děvče svévolné a uminěné přicházelo jen někdy a to k vůli malému, hezkému kůzleti. To bylo její a přišla se za ním někdy na pastvu podívat a Marjánku posoužit. Ta jí musela věnce plést tu ze slziček, tu zase z mateřidoušky nebo macošek, a brzo byl ten věnec malý a zase velký, nebo příliš tenký, a zas honila kůzle a plašila Marjánce kozy i krávy, až sem se někdy sám na toho rozkocence rozzlobil, protože jsem věděl, že bude ještě na Marjánku doma žalovat a přísazovat, že Marjánka dostane hodný výtop nebo bití k večeri.

Mně bylo toho nebožáka dost lito, no, a vidíte, jednou jsem ji sám narouchal. — Však mne to pak dlouho mrzelo.

Páslí jsme jednou v sobotu odpoledne zase vedle sebe a seděli jsme spolu na mezi. Vypravoval jsem jí, že budu mít zítra nové boty s vysokýma holínkama, a že půjdu do města na pouť, a povídal jsem jí, jak to tam všecko bude, co bude, a jaké věci všecko.

O pouti nikdy ve městě nebyla a tak poslouchala, jako bych jí nějakou pěknou povídačku povídal

„To se budeš mít,“ povídala pak. „A já tu budu sama. To budu na tebe vzpomínat.“

„No mlč, já ti přinesu pouti obrázek,“ povídám já, a měla z toho radost.

„Takhle sv. Rozalii, kdyby tam měli, a nebyla tuze drahá. Ta se mně tak líbí, s tím věncem různým na hlavě,“ povídala.

Obrázek ten někde u nějakého děvčete viděla. A tak jsme ještě povíдали — ale pak jsme přestali. Bylo parno, náramné parno. Much bylo plno, komárů a té havěti a dobytek se zle pásl. Zvláště můj. Krávy

*) Mazlili.

se jen oháněly, škubaly sebou, až pak jedna zdvihla ocas a dala se do střechování a ostatní za ní — pak jako by se utrhly, ocasy vzhůru a daly se do běhu, a utíkaly k lesu a do lesa.

Já vyskočím dívám se za nimi — a když jsem si pomyslel, že celé půldne v tom parnu proběhám, než krávy seženu a v lese najdu — dal jsem se do breku. A Bůh sám ví, Marjánka se dala do smíchu. Málo kdy se smála, a někomu se vysmát, to ani nedovedla. A teď se smála — mně, protože jsem byl tak dost k smíchu, takový výrostek. Ale já v tu chvíli nic nerozmyslel. Chytila mne zlost a již jsem to děvče prudce chyt a bil. A jistě že hodně. Nic se nebránila, ani nehlesla, jen mračila. *) Já ji nechal na mezi a hnal jsem se za kravami. — Když jsem je sehnal, byla už s pole.

To bylo v sobotu, a v neděli jsem šel do města na pouť. Zlost mne už přešla a tak jsem si na Marjánku v dobrém vzpomněl a koupil jsem jí také sv. Rozalii. Když jsme šli domů, bylo již k večeru, tu nás chytila hrozná bouře a liják.

Niti na nás suché nezůstalo, a čím dál tím hůř bylo. A nejhůř ve Lhotě, v naší vsi. Tam bylo boží dopuštění. Někde se mračna protrhla, potok zaplavil celou návěs a ke všemu ještě se protrhl rybník, co byl výš nad vesnicí. My chasníci stáli na stráni a divali se jako zkameněli na to boží dopuštění. Lidé utíkali, vynášeli, dobytek, co ho bylo ve staveních, vyváděli do stráni. Jak živ na ten zmátek a na tu hrůzu nezapomenu. My pak letěli dolů, voda s břehů a se stráně tekla potoky — ale my nedbali. Vynášel jsem z našeho statku, co jsem sloužil, s ostatními jako divý. Co se kolem dalo, nic jsem nevěděl, jen

*) Plakala.

to, že voda víc a více stoupala, a že vedle u Kázalů také utíkali do stráně. Vítr vál a pršelo, jen se lilo — a voda hučela víc a víc, ženské nařikaly a křičely, mužští volali, houkali. — Jak jste, pantáto, vypravoval, ve Lhotě to také tak bylo. Do rána voda opadla, tak že jsme se mohli dostat do stavení. A tu se teprve počali u Kázalů shánět po skotačce, po Marjánce. Ale ani zdání po ní. Povídali, že odpoledne pásala dobytek, a že na poli zůstala do samé bouřky. Toť, chudák, bála se brzo domů přihnat. Už prý se lilo a bouřka byla, když do stavení přiběhla za zdívělým dobyt看kem, celá mokrá, udýchaná, uhnaná. — „Máš-li také moje kůzle!“ vykřikla na ni hospodářova holka. Marjánka se zarazila, a hospodyně, aby dcerku uchlácholila, šla se sama podívat, a když pak přišla a řekla, že kůzle ve chlěvě není, že je Marjánka nechala zaběhnout — tu se rozkocené děvče dalo do křiku. Ubohá skotačka byla již venku. Vyběhla do deště, do bouřky hledat kůzle. Hospodyně prý za ní volala, aby toho nechala — ale děvče již neslyšelo; beztoho strachy, co by dostala za ztracené kůzle. Za chvíli pak přišla ta průtrž, všichni ze statku utíkali a na skotačku, toť se ví, zapomněli.

Nu, a když si na ni vzpomněli, bylo již pozdě. Našli ji, našli, chudáka. Sám jsem ji pomáhal hledat, našli ji dole, když voda opadla, mezi dvěma ploty u chodníku. Jednou rukou držela se kolu, druhou rukou tiskla k tělu kůzle. Byla mrtva i to nešťastné zvíře. Bůh sám ví, jestliže se tamzachytila, nebo jestliže se tam dobrodila — eh! Co ubožák na tom světě měla, a proč a zač tolik zkoušela! Očistili jsme ji z bahna, co voda kolem ni na zemi nanesla. Dost ji litovali a uznávali, co u představených zkusila. Co jí to bylo platno. A já jsem se vám dal do pláče. Vzpomněl jsem si na věcerejšek, jak jsme seděli a jak jsem ji

zbil — do smrti si to neodpustím. Ubožák, nic se nebránila. Když ji dali do truhly, tak jsem jí položil na prsa ten obrázek sv. Rozalie, co jsem jí slíbil a z pouti v modlicích knížkách přinesl. Jen to mne hryzlo, že se snad na něj ani netěšila, protože snad si myslila na tu včerejší zlost a že jí nic za to nepřinesu. I tu poslední radost měla snad zkaženou.“

„No, Martine, už dost,“ řekla selka hladíc rychleji zlaté vlásky své mladší dcerušky vedle sedící.

Mužští také hned nepromluvili a toho večera nebylo u Klikarů o „černé hodinice“ nic pro zasmání.

IV.

Kopecký Beneš chystal se také na „černou hodinku“, ale jinam, do vsi. Doma u něho na statku bývala příliš ticha, protože stál jeho statek o samotě, hezky vysoko nade vsí. Pak bylo také při sobotě a tu se pokaždé dolů vypravil. Syn a ostatní chasa už také užili svého sobotního práva a sběhli před chvílí do vsi na toulku.

Hospodář se byl ještě podívat, jsou-li zadní vrata u stodoly zavřena. Vraceje se, stanul pod lipou na dvoře, zrovna mezi stodolou a stavením. V koruně i pod ní bylo již tma. Vůně šla ze starého stromu, ale ani list se nehnul. Bylo ticho, jen cvrček v ovse za statkem nemlčel. Hospodář nezastavil se k vůli té krásné vůni lipového květu. Hleděltě v pravo, kde kus před stavením ozvalo se v šeru vrzání studně a šplichot hrčící vody. U studně stála ženská, samojediná. Ale již tam opět všecko utichlo, a hospodář odtud slyšel zřetelně tato slova: „Nedám! Nedám!“ Byla pronesena polo nahlas, jaksi zostra. A zase ticho, až na novo se ozvalo, rychleji však a prudčeji za sebou: „Nedám, nedám! — Nedám!“ Poslední

slovo nejostřeji, důrazně. V tom už studně zase zavrzala, a silněji, a voda vyrazivši prudko, řinula se tak mocně, až patrně, dle doslechu, konev přetékala. „Francko!“ vzkřikl hospodář. „Co tam děláš?!“ — U studně rázem vše ztichlo. Krátké rukávce ženské košile se tam zabělaly, pak odtud přicházela ta, na niž volal, v kanduši, nesouc v každé ruce plnou konev. Šla kolem hospodáře s hlavou pochýlenou, jako by ho neviděla, vstoupila na kamennou zásep, odtud pak do stavení. Hospodář za ní. Jak vešel do světnice, stála již Francka u dřezu, oplakujíc nádobí. Stála proti oknu, k západu hledícimu. Zátivý jeho pruh, už už zanikající, nejasně ji osvětloval. Nebyla mladá, tak něco málo přes třicet. Nesloužila, nýbrž chodila jen tak na práci, volně, nejvíce sem „ku Kopecským“. — Bývala také děvečkou, ale od té doby, co se dopustila, žila sama v podruží se svým dítětem. Hospodář sáhl na trám po dýmce, kterou nyní „pškal“, oka při tom s Frantiny nespouštěje. Myla, oplakovala, utírala, jako by ho tu ani nebylo, jako by ani nevěděla, že vešel. Jak nyní škrtl, aby si zapálil, postřehl v krátkém, míhavém plápolu sirky, jako by Frantina si za řadra sáhla a jako by něco k ústům dala. Hospodář vyšel ven. Na záspi potkal hospodyni.

„Tak už jdeš?“ pravila.

„Jdu! — Ale — co pak ta Francka, co je s ní?“

„Proč?“ ptala se selka.

„Prve byla u studně, sama k sobě mluvila, poslouchal jsem ji.“

„A kroutila hlavou.“

„To jsem neviděl.“

„A říkala: Nedám, nedám.“

„To. Kolikrát po sobě. Co to má?“

„Bůh milý ví! Je jako pitomá a chodí jako ve snách.“

„A jak pak to?“ A sedlák pověděl, co ve světnici pozoroval.

„To libala nějaký obrázek nebo škapulír,“ odvětila selka. — „Viděla jsem, že si z knížek strkala obrázky za ěadra, a nosí je pořád. Je teď tuze pobožná. Do kostela jde každou chvíli, jak jen může, si tam sběhne. Náš jí už ani nestačí. Tuhle — předevčírem — časně ráno rozběhla se do Končin a přišla pozdě do práce. V neděli je tam vždycky.“

„Něco má na svědomí —“ mínil sedlák, „promluv s ní.“

To již se záspi scházejíce promlouvali. Selka se nyní zastavila; muž její šel dále kolem čela svého stavení stezkou, vinoucí se na dol vysokým travnatým břehem, na němž tu a tam se černaly rozložitě koruny starých jabloní. Pode stromy byla již tma, ale také na stezníku zanikl záhy Kopecký Beneš zrakům své ženy.

Hleděla ještě chvílku v tu stranu, kterou zašel, na tichou dřímající ves, na bělavé páry, nesoucí se po dolině lučinou, pak obrátivši se zašla přímo do světnice. Frantina byla dosud u dřezu, neomývala však, aniž otírala. Stála tu s hlavou pochýlenou, jako zamyšlená. Hospodyně sedla na lavici a za chvíli hleděla na dělnici. Ta si toho ani nevšimla. Trhla sebou pak, když zaslechla své jméno. Poněkud se k hospodyně obrátila, zůstala však, kde stála.

„Francka, co pak je ti?“ — ptala se hospodyně mírně.

„Nic, panímámo.“

„Nezapírej, už se na tebe dlouho dívám.“

„Nic — a co bych vám povídala — oh —“ a hluboký, třesoucí se povzdech zavzněl tichou světnicí, v níž se stmívalo.

„Něco ti jel“ důrazněji selka opakovala.

„Ne, ne, já to nepovím, já to nemožu povědět.“

„Eh, jdi, placno, proč bys neřekla — však to beztoho není nic tak zlého.“

„Ó je, je —“ a Frantina to řekla s tesklivým povzdechem.

„No, co by to bylo?“ dorážela selka. „Nic neukradlas.“

„Ó horší ještě, horší!“

„Dítě's nezabila.“

„Ne, ne — ale horší, oh, panimámo, já to nemožu říct.“

„Tak pověz — aspoň si ulehčíš — třeba ti poradím.“

„Ó ne, ne, v tom mně nemůže nikdo poradit!“

Selka vstala a na krok od stolu odešla. „Bloude,“ pravila, „co to mluvíš? Ráda bych věděla, co by to mohlo být. Tak přece pověz!“

Frantina se k ní obrátila. V zázvitu, od oken se k ní linoucím, bylo viděti, ač nejasně, její přibledlou, tesklivou tvář. „Panimámo,“ pravila třesoucím se hlasem, „já vám to tedy povím, ale pro Boha vás prosím, nikomu nic neříkejte.“

„Jdi, placno, vždyť mám rozum. Tak co?“

„Kdybyste věděla — měla jsem — sen.“

Selka očekávajíc hrozné věci, zarazila se nejprve, pak div že se nedala do smíchu. „Ale jdi,“ zvolala vesele, „a to tě tak trápí?!“

„Ba trápí a není možná od toho si pomoci. — Modlím se pořád, ráno, večer, v noci, ve dne, doma, v kostele, ale nic platno. Pořád mne to pronásleduje.“

„A co?“

„Ten šeredný sen. Co jsem to vyvedla!“ Zamlčela se na okamžik, pak začala: „Tak se mi tuhle zdálo, že jsem byla ve břehu na trávě, časně ráno skoro ještě za tmy. Nikde nebylo ani živé duše. A tu

najednou se mně ukázal takový veliký kohout — šeredný, s velikým červeným lalokem a hřebenem jako krev a s takovým zobákem velikým. — Běžel rovnou ke mně a chtěl mne zobnout. Mne vám napadl takový strach, uskočím, ale již jsem nemohla s místa. „Dej mně svou duši!“ povídá ten kohout a tak se vám na mne podíval.“ — Frantina umlkla na okamžik. Selka také ani nehlesla. — „Pak jsem se přece vzpamatovala a povídám: ‚Nedám!‘ a utíkala jsem pryč. A on pořád za mnou; zobal mne do sukně a do paty a pořád: ‚Dej mně duši! Dej mně svou duši!‘ Já jsem se mu dost bránila a jak jsem chtěla vykřiknout ještě jednou ‚nedám‘ — probudila jsem se. Byla jsem mokrá, jako by mne z vody vytáh’ a třásla jsem se. Už jsem ani neusnula, a celý den jsem na to nemohla zapomenout. Pořád jsem toho šeredného kohouta viděla a pořád slyšela ten jeho podivný hlas. A večer, když jsem zas léhala, mráz mne obcházel. Modlila jsem se, abych měla jiné sny, ale —“

„Zas se ti zdálo?“

„Zas. — Šla jsem nějakou alejí a tu najednou se staré třešně sletí zas ten kohout a za mnou a pořád: ‚Dáš mně svou duši? Dáš mně duši?‘ — Odháněla jsem ho a pořád jsem říkala: Nedám, nedám. Ale on pořád za mnou, až do sedničky. — Asi dvakrát jsem se ze spaní vytrhla, ale jak jsem usnula, už tu byl zas — a naposledy se najednou v čerta proměnil. — Obcházel kolem oken a vždycky se zastavil, zakukal na okno, podíval se a povídal: ‚Dáš mně svou duši?‘ Bylo v noci, měsíček svítil a kolem ani živé duše, žádného dovolání. Já se modlila, křížem se žehnala, pak jsem ho vyháněla ve smrtelné úzkosti, ale on vždycky se jen mihl, na chvíli se ztratil a zase už byl v okně. Takovou měl šerednou hlavu — hrozné oči — ty měly pohled! — Byly ze-

leny a svítily mu tak divně — a ten jeho hlas. — A pořád jednu: „Dej mi svou duši! Dáš mně svou duši?“ A já pořád: Nedám, nedám! — Až tu najednou, jak, já nevím, ocit' se v sedniče. A tu jsem se hrůzou probudila. Bylo už k ránu.“

„Jdi, bloude!“ selka na to, vážněji však: „Sen je sen: kdo snům věří, stín lapá.“

„Ó já bych nevěřila! — Ale, panímámo, jen tohle: po dvě noci pořád jedno — a pak — věřte si nebo ne, pak už to nebyl ani sen. Já pak už ani nespala, a přece jsem ho zas viděla. Ukázal se zas v noci, nejdříve u okna při měsíčku a pak najednou byl v sedniče. Já seděla na posteli a on stál u dveří, a pořád se na mne těma zelenýma očima díval. — A usmíval se tak protivně. Chtěla jsem se obrátit, oči zakryt, nemohla jsem. A pak jsem si zas uši zacpala, ale slyšela jsem pořád to jeho: „Dej mně svou duši!“ A již se šoural ode dveří. — Já nevím, jak se stalo. — Mne už to přemáhalo. — A že byl tak dotěrný a neodbytný — až mne zlost napadla. Já nevím, panímámo —“ hlas Frantiny mdlel, jako by se z vraždy vyznávala. „A jak ke mně čert přicházel a zase povídal: „Dej mně svou duši —“ tak jsem se rozzlobila a povídám: A tak si ji vem, sakramente!“ Tu Frantina umkla; dala se do pláče a zakryla si zástěrou tvář.

Selka až k ní přistoupila a těšíc ji pravila: „Nemrač; jak jsem povídala, sen je sen a Pán Bůh řídí noc i den.“

„Kdyby to jen byl sen,“ štkajíc Frantina odpovídala; „ale já ho viděla — svýma očima. Já jsem se ďáblu odevzdala. Teď mne tak pronásleduje. Modlím se. Byla jsem na faře u pátera; těšili mne, radili — ale nic naplat — pořád ho vidím, pořád ho slyším. Bráním se mu, ale já se mu již neubráním.“

Já jsem velká hříšnice, já sama jsem svou duši —
A pro pláč jí nebylo rozuměti. — —

Dnes bylo u Kopeckých Benešů o „černé hodině“ nevolno, smutno. Když sedlák ze vsi domů se navrátil, bylo již půl noci, zastal hospodyni sedící na posteli, skoro ještě ustrojenou.

„Co pak že nespíš?“ povídal hospodář.

„Ale mám toho plnou hlavu.“ — A vypravovala o Frantině. „A cos jí řekla?“ ptal se muž.

„Co bych jí řekla. Těšila jsem ji, ale co pak, když ani farář ani páter nic nesvedli, jak pak já, hloupá ženská. Odešla s mračky. Je mně jí líto —“

„Ba myslím, že jí nikdo nepomůže. Mate se jí asi v hlavě,“ minil sedlák a svlékaje kazajku dodal: „Tak vida — obec by dlouho bez blázna nebyla —“

„Ba, také mně napadlo, že tomu není tak dávno, co Ančka žlutá odešla. A teď by zas ta — Pán Bůh to na tu ženskou neskládej —“

V tom ji zavolal muž, stanuvší u okna. Podívala se ven, jak ukazoval na dol, v tu stranu, kde pod vysokým břehem opodál chalupy, v níž Frantina zůstávala, proběhlával se sloup v kamenném zábradlí. Byla tam socha sv. Trojice. Na stupních u zábradlí klečela ženská. Selka se chvíli dívala, pak otevřela okno. Navlhlý dech vlažné letní noci, plný vůně, je ovanul. Všude ticho, všechno ve spánku. Jen tam ta samojediná se modlí.

Chvíli Benešovi na ni upřeně hleděli.

„Je to ona,“ — povídal sedlák, uchyluje se od okna. „Po půlnoci na modlení!“

Nemůže ona doma obstat. Pronásleduje ji to vidění, ten zlý duch. — Ubohá!“

Okno se zavřelo. Všude ticho hluboké, po vrších, po lesích i na dole. Je-li v něm krůpěje míru pro tesknou, mučenou mysl? — — —

V.

Lesnatá stráň byla v černém, hlubokém stínu. V něm na ní všecko v jedno splynulo, i jehličnatý les i březina před ním a sám obrovský buk, který stál nejnižše o samotě.

Také zarosená luka pode stráni potemněla za letního, pozdního soumraku, a pod olšemi u řeky, lukami se vinoucí, byla tma. Jen obilena lomenice osamělého mlýna se z ní probělávala.

Člověka nikde. Kolem všude hluboký klid a ticho. Jen u mlýna slyšeti vodu náhonem proudící, tu, a také temný ohlas oné, jež o něco výše padá přes splav do jalové řeky. Pila u samého mlýna, zaražená, ztichla docela a je ve tmě. Klády před ní navalené jako obrovitá těla se probělávají, jakož i stranou v koprivách dva staré, mlýnské kameny u plotu zrovna proti mlýnici.

A před tou na lavičce a vedle na kladách viděti několik mužských a slyšeti jejich hovor. Po zamoučeném obleku znáti je stárka; s ním na lavičce dva mleči zasedli. Zrovna vedle na kladách se teď zablesklo od rozžehnutých sirek. Někdo si zapaluje, a jak bafá, mihá se rudý plamen osvětluje i dým i vráskovitou, bezvousou hlavu, i sousedovu usmívavou tvář zahnutého nosu, také ne již mladou.

Ta je Buršova, truhláře, na nějž, an šel prve kolem, mleči, známi jeho, zavolali, aby počkal, že mají jednu cestu. Nedal se zváti a beze všeho usedl na klády vedle starého Klimy, mlynářčina pantáty, jenž zápaliv si nyní, spokojeně bafal a dále poslouchal, jak ti tu na lavičce si vypravovali o mladých letech. —

Nic jim nevadilo temné klapání ze mlýnice a jednotvárný šumot vody v náhoně. Bylo krásně a vlažno; pěkně se povídalo, pěkně se poslouchalo.

Byla zrovna řeč o všelijakém čtveráctví, co kdy za mlada vyvedli, a nejvíce měl stárek slovo. Nyní si také zajel s veselou na Bureše, jenž dosud mlčel a jen se usmíval.

„A jak vy, Burši! Vy jste se asi také navyváděl a narejdl!“ A smál se. Byltě stárek cizí člověk a myslil, že Bureš je od narození helvit a že se tudíž nesháněl po hlučných radovánkách nebo ani sháněti nesměl.

„I, pane, dost,“ odvětil Bureš. „Až mne to omrzelo — dost, jak jsem pozdě začal —“

„A jak to, že pozdě?“

„Byl jsem, pane, dlouho bos — až do dvacíti let,“ odvětil Bureš a na hlase mu bylo znáti, že se usmívá.

„Jistá pravda,“ dodal, „u nás doma bohatství nebylo, toť, u tkalce, a ke všemu, co jsme vydělali, to všecko holubi spolkli. Náš nebožtik táta byl takový holubář. Plnou chal'pu jsme jich měli. Holubů dost a boty žádné, aspoň já ne. Už mně bylo na dvacátý rok, dost jsem tátovi vydělal, a já chodil ještě bos, i v neděli; v zimě jsem to odbyl všelijakou starou škorní. Dost mne to mrzelo; ale když přišlo na vojnu, to juž nešlo a povídám si: bos za legrutu nepůjdeš. A tak jsem z domu utekl, k strýci do městečka, a tam jsem si vydělal na boty a na šaty. Ale dlouho jsem parádu nedělal. Jak jsem jen přišel domů se pochlubit, a táta mne shledl, rozkatil se a kabát mně na špalku sekerou rozsekal.“

Zasmáli se a stárek řekl:

„Ale boty vám zůstaly a tak jste přece mohl k muzikám.“

„Zůstaly, ale táta mne hnál pokaždé na pec ležet a mé nové boty si postavil na lavici za svou postel u okna a na podešve namaloval křídou vždycky

nějakou muří nohu. Ale já jsem se proto dost vytancoval,* dodal čtverácky.

„Utikal jste —“

„Utikal. Vždycky jsem se pěkně vykrad', nechal své boty u tátovy postele, a obul jeho, a v tátových botách jsem se vytancoval, až se ze mne kouřilo.“

Smáli se opět.

„U muziky jsem si také namluvil svou nebožku Josefku,“ pokračoval Bureš. „A pak jsme se také vzali. Ale bylo to! Já neměl nic a ona jen fůru pařezů a pár hrnků. Třeli jsme tu nouzi s bídou všelijak, ale rádi jsme se měli — až pak ona podělila stovku a já chalupu.“

„Tak jste již pak boty v kole netrhal —“

„Ne, dlouho jsem světa neužíval. Jak jsem se oženil, tak mne to přešlo. To jsem si raději sedl ke knížce. Přečetl jsem tenkrát, kde co bylo, ale o bibli jsme se ženou ještě nic nevěděli.“

„Že jste nic nevěděli?! Helviti?“ divil se stárek.

„To jsme ještě nebyli, to jsme byli ještě římské viry.“

Stárek se tomu divil i tomu, že Bureš přestoupil, a ptal se, jak se to stalo.

„Jak se to stalo —“ začal Bureš. „Od jakživa jsem rád četl a žena také, a rád jsem o všem přemýšlel. Ale, jak povídám, o bibli jsme nic nevěděli. Měli jsme jen ‚Křesťana domácí poklad‘ a ten nám ukrad' jeden noclehář; to žena nařikala! A teď, když jsme nic neměli, tak jsme zatoužili po bibli. Sháněl jsem se po ní, ale řekli mně, že je za dobrou pitku, jako stříbra, a tak žena nechtěla o tom ani slyšet. Bylo to mnoho peněz. Až jsem dělal okna do Rokytníka Kubečkovi, ten byl evangelik, a tam jsem viděl knihu.“

„Co to je?“ povídám.

„Bible.“

„Á je na prodej.“

„Je.“

„A zač?“

„Za devatenáct grošů.“

„A tak jsem si ji koupil. Ale když jsem ji přinesl domů, žena z ní nechtěla čísti, že je helvitská, od helvita, od ‚berana‘, jak tenkrát říkali, a jinak ne. Tak jsem ji četl sám šest neděl. Až jednou jsem přišel z kostela z hrubé a ženu jsem přistihl, že četla v bibli.

„Vždyť to není nic zlého!“ povídá. „To jsme všecko měli ve škole.“

A tak jsme ji pak četli spolu. A zas to několik neděl trvalo. Mezitím jsem si někdy zašel přes hranice, na Stroužné do evangelického kostela. Zkoumal jsem jednu stranu i druhou. Domů jsem chodil přes lesy, aby mne lidé nepotkávali, že jdu od Stroužného. A tu jednou bylo právě odpoledne a lidé šli z nešporů, přišel jsem domů a ledva že jsem sedl a dal se do kukuřičníku, tenkrát panoval kukuřičník, bylo to v padesátém roce, už tu byli četníci.

Jeden si sedl u mne u stolu a druhý stál u dveří a ten, co si u mne sedl, ptal se, proč tak pozdě oběduju. A já, že jsem byl ve Stroužném v kostele. Nic jsem nezapřel. A on, proč nechodím do svého. A já, že latinsky neumím a že tedy nerozumím, a ve Stroužném že je všecko česky.“

„Že na vás četníci přišli —“ minil stárek.

„Jaký byl tenkrát čas! Evangelíkům dělali zle i vlastní sousedé. Někdo mne udal.“

„No a jak —“

„Tak tedy, mám-li jaké bludné knihy, četníci na mne. A já: Žádné bludné knihy nemáme. Jen tu bibli, co leží na stole. Na to ten u dveří, že budou hle-

dat, a starosta, tenkrát se říkalo představený, byl s nimi, a povídal, abych dal klíče a šel s nimi otevřít všechny truhly.

„A to nepůjdu,“ povídám a ženě jsem také nedovolil, aby šla. Klíče jsem jim dal, ať si jdou sami. Co byl četník s představeným na půdě, tak ten druhý, co u mne seděl, zůstal se mnou a ptal se, znám-li texty v bibli; a já že trochu, a on mi to vysvětloval — ale když ti dva přišli s půdy, přestal mluvit. Řekli mu po německu, žena trochu německy rozuměla, bývala v Němcích, a tak mi to pak pověděla, že nic nenašli, a on také po německu:

„Jděme pryč —“ Ale ten, co byl u dveří, povídá na to:

„Ne, vezmi tu bibli —“

A ten zase:

„Ne, to je bible dobrá.“

A ten u těch dveří, že kdyby nic nepřinesli, že by řekli, že dobře nehledali. A tak bibli vzali. Já se bránil, ale on nepolevil a povídal, ať si za čtyři neděle pro ni k panu faráři dojdou. Je li dobrá, že ji dostanu. Když jsem za čtyři neděle k panu faráři přišel, tak mi ji nechtěl dát a nedal, a tu jsem mu řekl, že si koupím jinou, ale že ode dneška nechci být římským katolíkem. A šel jsem a umínil jsem si, že odstoupím.

Zrovna v ten čas seznámil jsem se také s Balcarem, zedníkem, však ho tuhle pantatínek znal, na Slavíkově u stavby. Já si zpíval evangelickou píseň; on ji slyšel a tak jsme se dostali do řeči. o náboženství. Měl zrovna takové myšlenky jako já. Protože jsme při práci nemohli si dost pohovořit, ptal se mne, kde budu spát, že bychom si mohli promluvit. A tak jsme vlezli na chalupě do velikého sudu. Byly v něm lněné hlávčiny a do těch jsme lehli.

A teď jsme jeden druhého zkoumali; Balcar víc uměl a přemáhal mne, ale já nechtěl povolit, a tak jsme se až do rána portovali a ani neusnuli. Ráno jsme si ujednali, že já přijdu k němu na Hájek. Tam jsme se pak shromáždili také ještě s jinými a tam jsme se také umlouvali o odstupu.“

„A co žena?“ ptal se stárek ruše Burešovo vypravování.

„Ta nechtěla dlouho o tom ani slyšet a lomila za mnou rukama, když jsem chodil na Stroužné do evangelického kostela. Konečně jsem ji přece upokojil a šla také se mnou k odstupu.“

Když jsme přišli na faru a řekli, co chceme, pan farář nám dával otázky; my je také zodpovídali, a když jsme trvali na svém, tedy řekl:

„Vás všechny propouštím, odstupte si, ale Bureše nepropustím.“

Tu mne popadla lítost a já šel smutně z fary. Ale byl s námi z Kostelce Hejnyš, starý už evangelik, ten nás byl jen doprovodit, a ten mně poradil, abych šel s ním a zítra abych se pustil do Kláštera k evangelickému panu faráři na radu. Byla právě sobota a tak jsem šel. V neděli ráno ve tři hodiny už jsem byl na cestě ku Klášteru. V Kostelci byla právě pouť. Hejnyš mně dal dva koláče k snídani; já je dal do kapsy, neměl jsem hlad. Ale v Klášteře jsem nikdy nebyl, cesty jsem neznal a tak mne Hejnyš vyprovodil. Dovedl mne až do Lhoty u Nahořan. Odtud je vidět do kraje. Ukázal mně Vysoký Újezd a řekl: „Tak se drž pořád pryč, ani na levo ani na pravo se neuchyluj. Klášter leží před tím Újezdem. Však až budeš docházet, uslyšíš zpěv. Běž po hlase a přijdeš ke kostelu. Tam vejdi a počkej, až bude po službách božích a jdi pak do fary.“

Tak jsme se rozešli; já zul boty a teď jsem běžel. Panečku, šest hodin cesty dá se běžet a já nechtěl zmeškat. Držel jsem se pořád rovně k Vysokému Újezdu, přes pole, přes luka a háje, přes stráně a potoky, až jsem přišel ku mlýnu, říká se mu Vřetelský. Tam jsem si used' k potoku a umýval nohy. Tekla z nich krev. Ale to nic. Pěkně do bot a vstanu, abych šel dál a již jsem slyšel zpívat. Vyjdu na kopeček a vidím kostel. Vešel jsem a pán už byl na kazatelně. Kostel byl nabitý a já musil stát přes celé kázání. — Ó to mně bylo zle! Nohy mne tak tuze bolely! Po službách božích stojím venku u dveří a čekám. V tom zaklepe mně někdo na rameno a povídá:

„Vítám vás, horáku!“

Poznal jsem hned, že to ten, co kázal, a tak ho hned pozdravím.“

„Co mi nesete?“

„I málo, jen že dává starý Hejnyš pozdravovat.“

„A co pak dělá?“

„Ale dělá, brda. Ale,“ dodávám, „já mám také prosbu.“

„Tak pojdte do fary.“

Cestou mu vypravuju, co a jak se to se mnou má. Když jsem dopověděl, sedl a napsal psaníčko, přitiskl pečeť a řekl:

„Tohle kdybyste panu faráři dodal — třeba ještě dnes.“

Já to popad' a pryč k domovu, a ve čtyry hodiny odpoledne jsem byl už doma. Když jsem šel kolem své chalupy, volali na mne přátelé z okna. — Sešli se u mne a čekali, s jakou přijdu. Ale já ani neodpověděl a rovnou cestou na faru. — Když jsem přišel domů, teprve jsem vzpomněl na koláče a pojedl jsem.“

„A měl jste vyhráno —“ mýnil stárek.

„Měl a neměl,“ odvětil Bureš. „Faráf mne sice propustil, ale protivenství teprve jak náleží začalo; od lidí, od sousedů. Vyhýbali se nám, vysmívali, zlobili nás a jináč nám neřekli nežli ‚ti berani‘. To byla, pane, zkouška!“

„Ba že,“ ozval se starý mlynářčin pantáta. „Já sice, Bursi, jsem také říkal, že v jaké víře se kdo zrodil, v té že má také umřít, ale to, co vám vyváděli, to jsem nechválil. Vždycky jsem říkal: Když mají takové přesvědčení, nač jim bránit a je nutit. — Budou-li v tom spokojenější — a dají-li pokoj — jiným.“

V tom se otevřely dvře u mlýnice a jimi za práškem ven vyšedším pronikly hlučně její rachot a klepání.

Stárek vstal na znamení práškovo a za nim oba mleči. — Nežli však do mlýnice odešel, pravil vesele Burešovi:

„Tak vidíte, od muziky jsme se až sem dostali.“

„I to, pane, neškodí někdy nechat model baby-lonských a pocvičit se rozumným slovem —“ odvětil helvit. —

V tom už stárek s mleči zašel do mlýnice a otevřené dvře, jimiž se proudil široký pruh světla, zavřely se. Rudá zář rázem pohasla a husté šero vlašného podvečera se opět kolem uložilo.

„Chvála Bohu, že se časy tak změnily,“ děl Bureš starému mlynářčinu pantátovi, s nímž osaměl. — „Kde pak bych před lety směl takhle hovořit. Kdo by mne byl vyslechl!“

„Tak to má být,“ odvětil staroch. „Každý myslí, že má pravdu. A já si myslím, že je nejlíp dobře dělat a nikomu neubližovat. Jistotná pravda je u Boha. No, však se přestanem hádat a všeho se dovíme, až budeme tam —“

A mávl rukou v tu stranu za řeku, přes ztemnělá luka, v nichž se ozýval chřástalův hlas, na chlumeček nade ztichlou vsí, kdež se běhal mezi lipami kostelík se zvonící u hřbitovní obruby.

VI.

Kamenné schody plné skulin a puklin i trávy vedou k černým vrátkům nevelkého hřbitova.

V tu večerní chvíli je zakryl tmavý, hluboký stín košatých lip, které s obou stran se pnuly až ku vrátkům a částečně i kolem obruby hřbitovní. Za tmavou, vlnitou spoustou jejich korun, jež jako by se v jednu slily, ani neviděti bílý kostelík uprostřed hřbitova. Jen tmavé bednění a špičatá střecha bělavé zvonice trčí nad ně k večerním nebesům.

Vrátka jsou otevřena a černá tma jimi zeje. Kdo však pokročí dále za lípy, tomu prosvítne pod volnými, nezasoněnými nebesy.

V zásvitu jejich hvězd viděti bílý kostelík s gotickým presbyteriem a s copovým průčelím, osamělý a tichý, opodál pak v rohu zvonici polozděnou, polodřevěnou. Kolem všude rovy, svěží i zapadlé, na nich bělavé nebo tmavé dřevěné kříže, tu vzpřímené, tam do země nahnuté; sem tam kamenný pomník bohatšího sedláka, a mezi kříži dřevěné plůtky na rovech, malé zahrádky umrlych dítek. — —

Kolem ticho

Nepohnou se ani tráva ani květ na rovech, ani houštiny kopřiv u obruby. Vše jako by pojal hluboký spánek, jenž tu ve hrobech vládne.

Ze vsi, nad níž se hřbitov rozkládá, zaléhá sem toliko ohlas jednotvárného a přece melodického šumění dolem kvapící říčky ve tmavých olšínách.

Všecko mlčí, odpočívá, jenom ne lidské srdce.

„Toničku, můj zlatý Toničku! Co's mně to vyved'!“ — ozvalo se žalobně z hlubokého šera. A zase ticho, jen vzdechy bylo slyšet u plůtku dětského rovu, u něhož seděla žena jakási samojediná teď na hřbitově. Než i její vzdechy pojednou umlkly. Zjevilat se opodál, náhle a z nenadání jiná ženská. Přišla sem pro šero nepovšimnutá a že kroku její bosé nohy nebylo slyšet. Také ona teprve v tento okamžik zpozorovala onu u dětského rovu sedící.

„To jste vy, Hanuško —“ pravila stanuvši u rovu se železným křížem. „To jsem se lekla —“

„Proč bys se lekala. Však víš, koho tu mám. Ach, milá, zlatá, člověk nemůže zapomenout. Dobře měl tuhle učitel, že už není člověk celý, když má děti na hřbitově. Je tu smutno, a přec sem každý pospíchá. Aspoň si tu trochu uleví. Toho jsem se nenadála, že sem budu tak běhat. Ach, když ten hošek byl tak hodný! Jak pěkně vždycky pozdravil, když přišel ze školy a jak se učil! Už jsem divné věci o něm pomýšlela, už jsem ho vídala — — A teď mám — ten kopeček hlíny — snad mne Pán Bůh za to potrestal —“

Hanuška se dala do pláče. Byl jako krátká vlažička, která zašumí a juž opět tichne. Utírajíc si zástěrou oči, mluvila:

„Ale jsem přece u něho. Sedím tu jako když jsem sedala u postele a on tak tvrdě spal. Ještě že ho tu mám tak blízko. Když je mně nejhůř, sběhnu sem se vymračit.*) Kolikrát třeba od plotny, když je nejvíc práce. To mne popadne taková ouzkost —“

„Ještě dobře, když můžete, ale hůř je, když člověk nesmí —“ odvětila temně ona stojící žena.

„Co povídáš —?!“

*) Vyplakat.

„Tak jsem se vdala. To mám z těch vdavek!“
odvětila trpce.

„Co pak tě Kopecký sem nechce nechat?!“

Žena jeho přisvědčila.

„Ale jdi. Toť už mužský je vždycky tvrdší, já vim, Hanuš taky. Však sem mu tuhle povídala, že je jako dřevo, že se tu u hochů nikdá nestaví. Ale že by mohl zapovídat —“

„Ba zapověděl —“

„A co by na nebožtíka štilil. — Václav byl tvůj muž a umtel; teď je zase Kopecký tvým mužem — a tak —“

„Že jsem se zas vdávala!“ zatesknula Kopecká.

„Jsem teď celý otrok. O všecko abych se postarala, všecko udělala a ještě když není všeho, jak si zamane, je zle. Je-li doma, je bouřka ustavičně a odejde-li ze stavení, se strachem abych na něj číhala do noci. Kdybych klímala a hned neotevřela, je boží dopuštění, pak abych ho svlékala z bot i ze šatů a při tom toho klení a často ran —“

Kopecká se zamlčela, hned však hořce dodala:

„A za ty radosti mně nepřeje nic, ani ne, abych si sem zašla. Jak se dověděl, že chodím na Václavův hrob se modlit, strhla se taková bouřka — a bylo to pak často. Snesla jsem to všecko, ale jak potom už nedal ani nebožtíku v hrobě pokoje a začal Václavovi nadávat —“ hlas Kopecké se počal trásti — „tu jsem se mu opřela, a —“

„Zbil tě —“

„Zbil; bylo zle. Ale ať, já Václavovi nadávat nedám —“ a tu ta mladá žena, jež dosud s jakýmsi tupým, chmurným klidem vypravovala, dala se do pláče. — Sklesla u hrobu, u něhož stanula, u hrobu svého prvního muže. Plakala déle nežli prve Hanuška. Ta ji nyní těšila a ji domlouvala. Ale Kopecká jako

by neslyšela. Musila se vyplakati. Teprve po chvíli zase začala:

„Toble je má jediná radost, že si tu postěžuju. Teď je v hospodě,“ myslila muže, ale nejmenovala ho, „a tak si sem sběhnu, jako zloděj, aby mne žádný neviděl. Nikdo tu nebývá —“

„Proto's se prve lekla — ale jdi, chudáku — já nic neřeknu. Přála bych ti, abys sem nemusila takhle chodit, když už —“ slova Hanuščina zněla srdečně. „No, já už musím —“ dodala a pokřizovavši hrodek svého synáčka a promluvivši k němu několik vroucích slov, měla se k odchodu.

„Dej ti Pán Bůh dobrou noc, Kopecká. — Potěš tě Pán Bůh!“ přála naposled nešťastné ženě a záhy zmizela ve tmě za lipami.

Hřbitovem vanula lahodná vůně květin a zdola se ozýval ohlas šumné řeky, kvapící černými olšinami. Na hřbitově se nic nehnulo. Jen hlava a ramena mladé Kopecké, schoulené u hrobu prvního muže, se někdy křečovitě potřásly, a prudký krátký vzlyk její přerušil chvílemi hluboký klid osamělého hřbitova.

VII.

PAMÁTCE NAŠÍ MAŘENKY.

Na konci vesnice za vodou stojí tři chalupy vedle sebe, jedna chudší druhé. Před jednou z nich, na levém kraji, hledíc k jejich lomenicím, malá zahrádka. Kolem každé chaty několik ovocných stromů, nad něž stará hruše rozkládá vysokou svou korunu. Jindy tu vždycky hlučno od stavů pilně rachotících. V tu chvíli brdo visí nehnutě a je ticho. Poloustrojení chudí sousedé jsou venku: kouřící mužští sedí na lavičce a ženské stojí u plotu.

Stará jedna upírajíc zrak na mladou naproti stojící, vykládá:

„Tak zítra. — Nu, bude to mít odbyto. Jen si to neber. Také jsem tři děti pochovala a teď děkuju Pánu Bohu, že si je vzal —“

Mladá na to nic — za to druhá sousedka odvětila:

„Ba tak — co pak má chudý člověk —“

Nedomluvila ani. Večerním tichem ozval se rachot kol.

„To je kočár,“ povídali mužští.

„Kdo pak sem zabloudil. Vždyť nikdo v celé vsi nestůně —“ mínila stará. „Snad se někdo na hořejším konci náhle roznemoh’ —“

„A jede sem —“ pravil její muž.

Kočár se patrně blížil. Pojednou rachot umkl, ale hned po té bylo viděti muže kráčejiho přes lávku. —

„A to jde sem —“

Mužští vstali, ženské pokročily dále.

„Je to zde u Kučerů?“ ozval se ze šera hlas přichozího.

„Je — tady, co je ta zahrádka —“ odpovídala hovorná stará „Jde k vám —“ pravila té mladé.

„Umřelo jim děcko,“ ozval se hlas blížícího se.

„Umřelo, umřelo, jemnostpane,“ stařena odpovídala. — „Jdi, Marie, to je doktor. Jde se podívat na dítě.“

Mladá žena brala se do chalupy a za ní muž její klátivým krokem. Když rozsvítila, vešel lékař do světnice, v níž bylo sotva hnutí. Tkalcovský stav a něco chudého nábytku zabíraly skoro všecko místo. Mladý doktor jal se vyptávati na nemoc děcko schvátivší. Muž drže dýmku v ruce odpovídal neúplně; nevěděl ani vše, jak se sběhlo.

„Byl jsem na práci, to ona žena —“ odpovídal. V zapadlé jeho tváři nebylo znáti žádného pohnutí. V tom vešla žena, nesouc v náručí prostičkou, bílou rakvičku, zahalenou bílou rouchou. Postavila ji mlčky na stůl. — Tvář mladé matky byla také klidna, oko sucho. Lékař pohledl na ni úkosem, jako by chtěl vyzpytovat, je-li to resignace nebo tupost. Ale posléze ho ten klid zamrzl.

„Posviťte!“ žádal. Muž pozvedl lampičku a svítil. Zůstal tak jako prve, i když lékař sňal roušku s rakvičky. Květy cinie a noční violy ji vroubily. A v těchto prostých květinách chudé zahrádky odpočívalo roztomilé děťátko, v chudobném, bílém rubášku. Dva svaté obrázky mělo na prsou a na zlaté kadeři, spočívající na studeném, jako voskovém čelíčku, zelenal se malý věnek z rozmariny. Žena, matka jeho, majíc ruce volně sepjaty, hleděla mlčky na své rozeňátko a na lékaře, jenž je prohledl a pak bradičku pozvednuv, na krček se mu díval. Neshledal nic podezřelého. Byl hotov, ale neobrátil se, aby odešel. Sám upravil zase děcku obrázky na prsou, jimiž hnul, a zadíval se na okamžik do ssinalého líčka.

„Hezké děťátko,“ pravil bezděky jako pro sebe.

Žena sebou hnula. Tvář se jí v ten okamžik nějak změnila.

„Jak se jmenovalo?“ ptal se lékař, neodvraceje zraků od rakvičky.

Ženě jako by křeč pojednou hrdlo stáhla, ale již vyrazila ze sebe:

„Mařenka!“ a dala se do hlasitého pláče.

Tolikráte to jméno volalo, na to jméno se ty rozmilé oči, nyní na věky zavřené, po ní radostně, upřímně obracely, tolikráte ji hledaly, ji vítaly. A teď nikdy už —

Lékař povzdechl a vyšel ven. Muž drže dýmku v levici, šel s kahanem za ním jako prve. Pláč zněl za nimi. Sousedé stáli před chalupou a čekali. Když doktor přešel zase přes lávku a tak jejich zraku ve stínu stromů unikl, vrátily se na svá místa.

„Co pak, že Marie nejde?“ ptala se ona žvavá stařena.

„I, mračí se tam nad truhličkou. Tak ji to nějak najednou chytlo —“ odpověděl Kučera. „Povídala, že už ven nepůjde —“

Stařena chtěla ke mladé sousedce, ale její muž ji zadržel:

„Nech ji, ať se vymračí. — Co pak má člověk nežli trochu toho smíchu a pláče. Snad jsi byla také mámou —!“

* * *

V tu chvíli vyjížděl kočár ze stínů vesnice a stromů ven na volnou silnici vedoucí k městu. Mladý lékař seděl zamýšlen, nevšímaje si krásného večera. Na mysli mu tanulo mrtvé děcko v chudé tkalcovské chalupě. Měl také andílka toho jména. Viděl toho broučka trpěti a bojovali těžký zápas smrti a nemohl, nemohl mu pomoci. — Jen zlatá kadeř vlasů a vytržený zoubek zůstaly po něm jeho očím a duši blahé pomínky a hluboký žal.

